

MUSIQA TA'LIMIDA FORTEPIANO IJROCHILIK MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

G.Habibullayeva

Qo'qon davlat universiteti Musiqa ta'limi yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Ilmiy raxbar: **E.Qobilova**

Musiqa nazariyasi kafedrası professori, (Phd)

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqa ta'limi jarayonida fortepiano ijrochilik mahoratini rivojlantirishning pedagogik asoslari yoritilgan. Forteplano ijrochiligi bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligida muhim tarkibiy qism sifatida qaralib, uning texnik, musiqiy-eshitish, badiiy-ijodiy va refleksiv komponentlari tahlil qilingan. Ijrochilik mahoratini rivojlantirishda shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy, faoliyatga asoslangan va differensial yondashuvlarning imkoniyatlari ochib berilgan. Shuningdek, fortepiano repertuarini to'g'ri tanlash, musiqiy asarni nazariy va badiiy tahlil qilish, muntazam texnik mashqlar, musiqiy eshitish, ritmik barqarorlik, artikulyatsiya, dinamika, pedalizatsiya, musiqiy xotira va mustaqil ijrochilik ko'nikmalarini shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolada musiqa ta'limida fortepiano ijrochilik mahoratini rivojlantirishning pedagogik modeli taklif etilib, uning bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy kompetentligini shakllantirishdagi ahamiyati asoslangan.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, fortepiano, ijrochilik mahorati, ijrochilik kompetensiyasi, musiqiy tafakkur, musiqiy eshitish, badiiy talqin, texnik ko'nikma, repertuar, pedagogik yondashuv, ijodkorlik, mustaqil ta'lim, bo'lajak musiqa o'qituvchisi.

KIRISH

Bugungi kunda musiqa ta'limining asosiy vazifalaridan biri o'quvchi va talabalarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularni mustaqil musiqiy faoliyatga, ijodiy fikrlashga va badiiy-estetik qadriyatlarni anglashga tayyorlashdan iborat. Mazkur jarayonda fortepiano ta'limi alohida pedagogik ahamiyat kasb etadi. Chunki fortepiano ijrochiligi orqali o'quvchi yoki talaba nota savodi, musiqiy eshitish, ritm, garmoniya, musiqiy xotira, ijrochilik texnikasi va badiiy tafakkur kabi ko'plab kompetensiyalarni bir vaqtning o'zida rivojlantiradi.

Forteplano musiqa ta'limida nafaqat maxsus cholg'u sifatida, balki musiqiy-nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lovchi muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi. O'quvchi fortepianoda asar ijro etish jarayonida nota yozuvini amaliy tovushga aylantiradi, ritmik va melodik tuzilmani anglaydi, garmonik munosabatlarni eshitadi hamda musiqiy obrazni ijro orqali ifodalashga harakat qiladi.

Shuning uchun fortepiano ijrochilik mahoratini rivojlantirishni faqat texnik mashqlarni o‘zlashtirish bilan chegaralash maqsadga muvofiq emas. Ijrochilik mahorati texnika, musiqiy eshitish, tafakkur, emotsional ifoda, badiiy talqin va ijodiy mustaqillikning o‘zaro uyg‘unligi asosida shakllanadigan murakkab pedagogik hodisadir. 2025-yildagi ilmiy tadqiqotlarda ham fortepiano ta’limining zamonaviy holati texnik mahorat bilan bir qatorda musiqiy tafakkur, ifodaviylik, ijodiy yondashuv va pedagogik innovatsiyalar bilan bog‘liq holda talqin qilinmoqda. Ijrochilik mahorati – musiqiy asarning mazmuni va badiiy obrazini texnik jihatdan mukammal hamda estetik jihatdan ta’sirchan ifodalash imkonini beruvchi kasbiy sifatlar majmuasidir. Forteplano ijrochiligida ushbu mahorat bir nechta tarkibiy qismlarning o‘zaro uyg‘unligi orqali namoyon bo‘ladi.

Birinchi komponent – texnik ijrochilik. U barmoqlar mustaqilligi, klaviaturada erkin harakatlanish, gammalar, arpedjiolar, akkordlar, turli artikulyatsion usullar va texnik passajlarni bajarish qobiliyatini qamrab oladi.

Ikkinchi komponent – musiqiy-eshitish faoliyati. Ijrochi tovush balandligi, tembr, dinamika, ritm, frazirovka va tovushlar o‘rtasidagi munosabatlarni eshita va nazorat qila olishi zarur.

Uchinchi komponent – badiiy talqin. Bunda ijrochi asarning janri, uslubi, shakli, kompozitor g‘oyasi va musiqiy obrazini anglab, ularni individual ijrochilik vositalari orqali ifodalaydi.

To‘rtinchi komponent – ijodiy mustaqillik. O‘quvchi asar ustida mustaqil ishlash, muammoli ijrochilik vazifalarini aniqlash, turli ijro variantlarini sinab ko‘rish va o‘z talqinini shakllantirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Beshinchi komponent – refleksiv baholash. O‘quvchi o‘z ijrosini tinglaydi, kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi, xatolarini tahlil qiladi va keyingi mashg‘ulot uchun yangi maqsad belgilaydi.

Shunday qilib, fortepiano ijrochilik mahoratini quyidagi tizimda ifodalash mumkin:

texnika → musiqiy eshitish → musiqiy tafakkur → badiiy talqin → ijodiy ifoda → refleksiya.

Forteplano musika ta’limining ko‘plab yo‘nalishlarini birlashtiruvchi universal vositalardan biridir. Unda kuy, garmoniya, ritm va polifonik tuzilmani bir vaqtning o‘zida amaliy ravishda namoyish etish mumkin.

Masalan, musika nazariyasi fanida o‘rganilgan interval, akkord, lad, tonallik va garmonik ketma-ketliklarni fortepiano yordamida bevosita eshitish mumkin. Solfedjio mashg‘ulotlarida esa fortepiano o‘quvchilarning intonatsion eshitishini rivojlantirish uchun xizmat qiladi.

Musika o‘qitish metodikasi darslarida fortepiano orqali qo‘shiq jo‘rligini bajarish, maktab repertuarini ijro etish va turli musiqiy obrazlarni namoyish qilish mumkin. Shu jihatdan fortepiano bo‘lajak musika o‘qituvchisi uchun professional faoliyatning amaliy vositasiga aylanadi. Demak, fortepiano ijrochiligini egallash faqat konsert ijrochisini tayyorlashga emas, balki kelajakdagi musika o‘qituvchisining dars jarayonida musiqiy materialdan samarali foydalanish qobiliyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Forteplano ijrochilik mahoratining

fundamental asosi texnik tayyorgarlik hisoblanadi. Biroq texnik mashqlar o‘quvchining umumiy musiqiy rivojlanishidan ajratilgan holda tashkil etilmasligi kerak. Gammalar, arpedjiolar, akkordlar va etyudlar bilan ishlashda har bir mashqning pedagogik maqsadi aniq belgilanadi. Masalan, gamma barmoq texnikasini rivojlantirish bilan birga tovushlarning bir tekisligi va ritmik barqarorlikni shakllantirishga xizmat qiladi.

Etyudlar esa muayyan texnik muammolarni bartaraf etish bilan bir qatorda musiqiy ifodalilikni ham rivojlantirishi lozim. Shu sababli o‘qituvchi “tez chalish”ni asosiy maqsad sifatida emas, balki musiqiy mazmunni aniq va erkin ifodalash uchun zarur bo‘lgan texnik vosita sifatida qarashi kerak.

Fortepiano o‘qitish bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlarda ham ilg‘or pedagogik texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv va shaxsga yo‘naltirilgan metodlar ijrochilik malakasini rivojlantirish bilan bog‘lanmoqda. Musiqiy eshitish fortepiano ijrochilik mahoratining eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Ijrochi o‘z harakatining natijasini eshita olmasa, texnik jihatdan to‘g‘ri bajarilgan harakat ham badiiy jihatdan kutilgan natijani bermasligi mumkin. Musiqiy eshitish orqali o‘quvchi melodik chiziqni, garmonik asosni, ritmik harakatni, dinamik o‘zgarishlarni va tovushlar o‘rtasidagi nisbatlarni nazorat qiladi. Ayniqsa, fortepiano ijrosida o‘ng va chap qo‘l o‘rtasidagi tovush muvozanatini eshitish katta ahamiyatga ega. Melodiya va jo‘rnavezlikning o‘zaro nisbatini to‘g‘ri tashkil qilish badiiy ijroning muhim shartidir. Shuning uchun fortepiano mashg‘ulotlarida “chalish – tinglash – tahlil qilish – qayta chalish” siklidan foydalanish maqsadga muvofiq. Fortepiano ijrochilik mahoratining yuqori bosqichi asarni badiiy talqin qila olish bilan belgilanadi. Ijrochi notalarda berilgan belgilarni mexanik ravishda bajarish bilan cheklanmasdan, asarning ichki mazmunini anglay olishi kerak. Buning uchun asarni ijro etishdan oldin uning kompozitorlik uslubi, janri, shakli, tonalligi, asosiy mavzulari, kulminatsiyasi va rivojlanish xususiyatlari tahlil qilinadi.

Masalan, klassik uslubdagi asarda shakliy aniqlik va artikulyatsiya muhim bo‘lsa, romantik repertuarda emotsional ifoda, tembr va dinamik rivojlanish alohida ahamiyatga ega bo‘lishi mumkin.

2025-yildagi tadqiqotlar ham fortepiano ijrochiligida badiiy tafakkurni shakllantirish o‘quvchining musiqani oddiy nota ketma-ketligi sifatida emas, balki mazmun va obrazga ega yaxlit badiiy hodisa sifatida qabul qilishiga yordam berishini ko‘rsatadi. Fortepiano darslarida repertuar tanlash pedagogik jarayonning muhim bosqichidir. Repertuar o‘quvchining yoshi, tayyorgarlik darajasi, texnik imkoniyati, musiqiy qiziqishi va ta’limiy maqsadiga mos bo‘lishi lozim.

Bir xil murakkablikdagi asarlarni barcha o‘quvchilarga berish o‘rniga differensial yondashuv asosida repertuar tanlash samaraliroq natija beradi. Kuchli texnik tayyorgarlikka ega talaba uchun murakkabroq polifonik yoki virtuoz asarlar, boshlang‘ich darajadagi o‘quvchi uchun esa musiqiy obrazni ochishga imkon beradigan sodda asarlar tanlanishi mumkin. Fortepiano asarlarini tanlashda ularning o‘quvchining ijodiy fikrlashiga ta’siri ham hisobga olinishi zarur. Zamonaviy tadqiqotlarda repertuarni yosh, tayyorgarlik darajasi, qiziqish va pedagogik maqsadga mos tanlash ijodiy fikrlash va interpretatsiya ko‘nikmalarini

rivojlantirishga xizmat qilishi ko‘rsatilgan. Musika ta’limida har bir o‘quvchining musiqiy qobiliyati va ijrochilik imkoniyatlari turlicha bo‘ladi. Ayrim o‘quvchilarda musiqiy eshitish kuchli bo‘lsa, boshqalarida ritmik qobiliyat, texnik chaqqonlik yoki musiqiy xotira yaxshi rivojlangan bo‘lishi mumkin. Shu sababli fortepiano ta’limida individual yondashuvdan foydalanish muhimdir. O‘qituvchi dastlab o‘quvchining mavjud imkoniyatlarini diagnostika qiladi, so‘ngra unga mos individual maqsad, repertuar va mashqlar tizimini belgilaydi.

Bu jarayonni quyidagicha ifodalash mumkin:

diagnostika → individual maqsad → repertuar → texnik mashq → badiiy talqin → mustaqil ijro → refleksiya → korreksiya.

Bunday yondashuv o‘quvchining o‘z imkoniyatlarini anglashiga va o‘z rivojlanishi uchun mas’uliyatni his qilishiga yordam beradi. Bugungi musika ta’limida fortepiano mashg‘ulotlarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish imkoniyatlari kengayib bormoqda. Interfaol metodlar, audio-video tahlil, raqamli nota resurslari, metronom dasturlari va ijroni yozib olish vositalari o‘quvchining mustaqil ishlashini qo‘llab-quvvatlaydi.

Masalan, o‘quvchi o‘z ijrosini audio yoki video shaklda yozib, keyinchalik uni o‘qituvchi bilan birgalikda tahlil qilishi mumkin. Bunda o‘quvchi o‘z ijrosidagi ritmik noaniqlik, tovush balansi, dinamika yoki artikulyatsiyadagi kamchiliklarni mustaqil aniqlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Interfaol metodlardan foydalanish esa o‘quvchini darsning faol subyektiga aylantiradi. Forteplano darslarida “Musiqiy tahlil”, “Ijro variantini tanla”, “Xatoni top”, “Tingla va bahola”, “O‘z talqiningni yarat” kabi topshiriqlardan foydalanish mumkin.

Bunday metodlar texnik ijro bilan bir qatorda musiqiy tafakkur va ijodiy faollikni rivojlantiradi. Musika ta’limida fortepiano ijrochilik mahoratini rivojlantirishning pedagogik modelini quyidagi ketma-ketlikda tashkil etish mumkin:

musiqiy diagnostika → maqsadni belgilash → repertuar tanlash → texnik tayyorgarlik → musiqiy-nazariy tahlil → badiiy talqin → mustaqil ijro → refleksiya → baholash va korreksiya.

Mazkur modelning birinchi bosqichida o‘quvchining musiqiy va ijrochilik imkoniyatlari aniqlanadi. Ikkinchi bosqichda individual rivojlanish maqsadlari belgilanadi. Uchinchi bosqichda pedagogik maqsadga mos repertuar tanlanadi.

Keyingi bosqichda texnik ko‘nikmalar shakllantiriladi. Shundan so‘ng asarning musiqiy-nazariy va badiiy tahlili amalga oshiriladi. Ijrochi asarning mazmunini anglab, o‘z talqinini yaratishga harakat qiladi. Yakuniy bosqichda o‘quvchi o‘z ijrosini baholaydi, mavjud kamchiliklarni aniqlaydi va keyingi mashg‘ulotlar uchun yangi vazifalarni belgilaydi. Forteplano ijrochilik mahoratini rivojlantirish bo‘lajak musika o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligida alohida ahamiyatga ega. Chunki umumiy o‘rta ta’lim maktabida musika o‘qituvchisi qo‘shiq o‘rgatish, musiqiy asarlarni tinglash, nazariy tushunchalarni tushuntirish, jo‘rnavorlik qilish va musiqiy tadbirlarni tashkil etishda fortepianodan foydalanishi mumkin.

Shuning uchun bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi uchun fortepiano ijrochiligi ikki tomonlama ahamiyatga ega: birinchidan, u kasbiy ijrochilik ko‘nikmasini shakllantiradi; ikkinchidan, o‘qituvchining darsni musiqiy jihatdan boyitish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Fortepianoda erkin ijro eta oladigan pedagog o‘quvchilarga musiqiy asarni bevosita namoyish etishi, musiqiy obrazni tushuntirishi, qo‘shiqning jo‘rligini bajarishi va o‘quvchilarning ijrosini musiqiy jihatdan qo‘llab-quvvatlashi mumkin.

Shu nuqtayi nazardan fortepiano ijrochilik mahorati bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining umumiy kasbiy kompetentligini shakllantiruvchi muhim komponent sifatida qaralishi lozim.

XULOSA

Musiqi ta’limida fortepiano ijrochilik mahoratini rivojlantirish murakkab va ko‘p bosqichli pedagogik jarayon bo‘lib, u texnik ko‘nikmalarni shakllantirish bilangina chegaralanmaydi. Ijrochilik mahorati musiqiy eshitish, ritmik barqarorlik, musiqiy xotira, musiqiy tafakkur, badiiy talqin, ijodiy mustaqillik va refleksiv baholashning o‘zaro uyg‘unligi asosida rivojlanadi.

Tadqiqot natijalarini umumlashtirish asosida fortepiano ijrochilik mahoratini rivojlantirishning asosiy pedagogik shartlari sifatida individual yondashuv, maqsadli repertuar tanlash, tizimli texnik mashg‘ulot, musiqiy-nazariy tahlil, badiiy talqinga yo‘naltirish, mustaqil ijrochilik va refleksiv baholashni ko‘rsatish mumkin.

Musiqi ta’limida fortepiano ijrochiligini tashkil etishda “texnika uchun texnika” tamoyilidan voz kechib, texnik imkoniyatlarni musiqiy mazmunni ifodalash vositasi sifatida shakllantirish muhimdir. Bunda o‘quvchi nafaqat asarni to‘g‘ri ijro etishga, balki uning mazmunini anglash, musiqiy obrazni yaratish, ijro variantini tanlash va o‘z talqinini asoslashga o‘rganadi.

Ayniqsa, bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarini tayyorlashda fortepiano ijrochilik mahoratining rivojlanishi ularning kelajakdagi pedagogik faoliyati uchun amaliy poydevor yaratadi. Shuning uchun oliy musiqa ta’limida fortepiano mashg‘ulotlarini ijrochilik, pedagogik va ijodiy kompetensiyalarni integratsiyalashgan holda tashkil etish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, fortepiano ijrochilik mahoratini rivojlantirishning pedagogik mexanizmini “diagnostika – maqsad – repertuar – texnika – musiqiy tahlil – badiiy talqin – ijro – refleksiya – korreksiya” tizimi orqali ifodalash mumkin. Mazkur tizim musiqa ta’limida o‘quvchining ijrochilik imkoniyatlarini bosqichma-bosqich rivojlantirish, musiqiy tafakkurini boyitish va kelajakdagi kasbiy faoliyatiga samarali tayyorlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qobilova E.B. *Musiqi pedagogikasi*. – Qo‘qon, 2026.
2. Madjidova G.A. Forteplano ijrochiligi ta’limining hozirgi holati. – *Science and Education*, 2025, 6(4), 225–230.
3. Kuchmurodov S.A. O‘quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirishda forteplano asarlarini tanlashning didaktik asoslari. – *Science and Education*, 2025, 6(10), 152–157.

4. Eraliyeva F.E. Fortepiano o‘qitishda ilg‘or pedagogik texnologiyalardan foydalanish usullari. – *Science and Education*, 2025, 6(11), 801–808.
5. Eraliyeva F.E. Boshlang‘ich ta’limda fortepiano darslarini samarali tashkil etish metodikasi. – *Science and Education*, 2025, 6(11), 822–829.
6. Ergasheva Z.E. Fortepiano sinfida o‘quvchilarning royal ijrochiligida kreativligini shakllantirish metodlari. – *Science and Education*, 2025, 6(12), 200–215.
7. Navro‘zova N.I. Fortepiano ijrochiligida badiiy tafakkurni shakllantirishning metodologik asoslari. – *Science and Education*, 2025, 6(10), 487–494.
8. Islomova M.Z. O‘quvchilarda mustaqil ijodiy fikrlashni rivojlantirishda fortepiano ta’limining o‘rni. – *Science and Education*, 2025, 6(10), 301–307.
9. Normurodova N.B. Bolalar musiqa va san‘at maktablarida xalq cholg‘ulari ijrochiligida fortepiano jo‘rnavezligining nazariy-pedagogik asoslari. – *Science and Education*, 2026, 7(4).
10. Madjidova G.A. Fortepiano ijrochiligi ta’limining hozirgi holati // *Science and Education*. – 2025. – №4. – B. 225–230.
11. Ikromova D. Fortepiano darslarida talabalar uchun individual yondashuvni shakllantirish // *Yangi O‘zbekiston pedagoglari axborotnomasi*. – 2025.
12. Forobiy Abu Nasr. *Kitob al-musiqa al-kabir*.
13. Azizxo‘jayeva N.N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. – Toshkent.
14. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari*. – Toshkent.
15. Qobilova E.B. *Musiqa pedagogikasi*. – Qo‘qon, 2026.
16. Qobilova E.B. *Kasbiy-pedagogik identitet va uni rivojlantirish mexanizmlari (bo‘lajak musiqa o‘qituvchilari misolida)*. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi.
17. Qobilova E.B. Kasbiy-pedagogik identitet va uning pedagogik, psixologik, didaktik va refleksiv mexanizmlari (bo‘lajak musiqa o‘qituvchilari misolida). **Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar**, 2026. 5-jild, 12-son. 75–79-b.
18. Qobilova E.B. Bo‘lg‘usi musiqa o‘qituvchilarida kasbiy-pedagogik identitetni shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari. **Kokand University Herald**, 2026. 18-A-son.